

Enhetslåven
hva er det?

For å forklare hva en enhetslåve er må vi gå tilbake i tid. Uthusene har utviklet seg parallelt med det norske landbruket. Det var en kompleks prosess som førte til enhetslåven og mange faktorer som må nevnes for å få et helt bilde, men det sentrale var det store hamskiddet på midten av 1800 tallet og bruk av nye landbruksmaskiner.

Når vi ser på norske gårder fra og med middelalderen er noe av det mest påfallende det store antallet hus. I boka Norsk byggeskikk er det beskrevet hva Eilert Sundt i 1852 så da besøkte storgården Håkenstad i Vågå, han telte 34 hus på tunet til den ene bonden i tillegg til alle husene på de to eller tre setrene og de mange utløene og fiskebuene! Dette var en tendens som var å finne over hele landet, selv om tunstrukturen varierte med området. I dag høres en slik komposisjon upraktisk ut i forhold til vedlikehold, antall eksponerte vegger og energien brukt til å frakte ting fra hus til hus. Årsaken til at det var så mange små bygg kan være flere, men to av hovedgrunnene er råte og brannfare. Fuktighet fra dyra gjorde at fjøset råtnet lett og det ble av det grunn ikke sammenbygd med noe annet. Hus som smie og badestue var brannfarlige og ble av den grunn lagt utenfor tunet. Andre faktorer var at resursene ble høstet over store arealer og at mye av lagringen måtte skje i forskjellig hus.

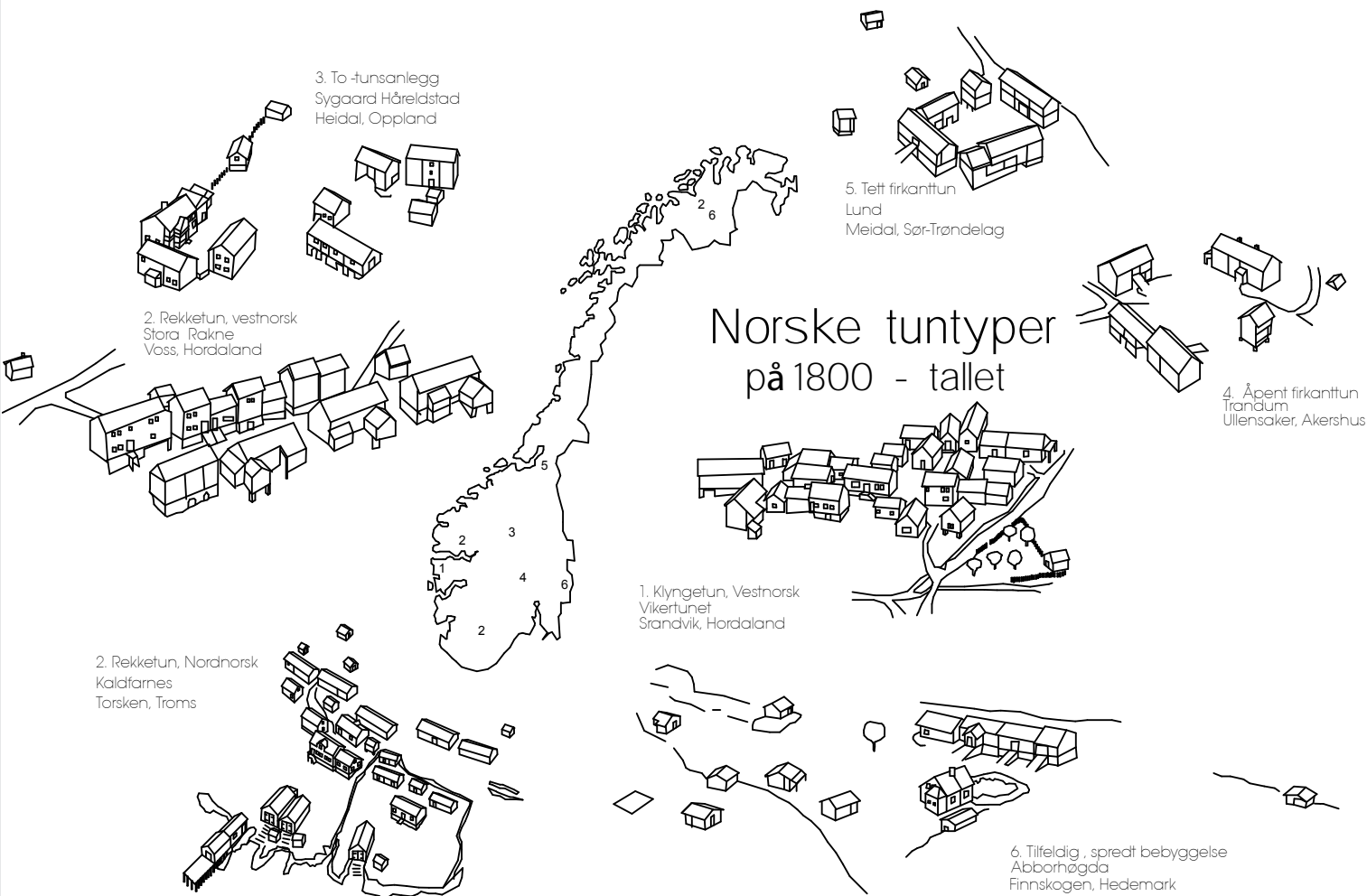
Det var også vanlig og sette opp et nytt hus ved siden av det gamle når det ble behov for mer rom.

(side 82- 85, Christensens, Arne Lie, Den norske byggeskikken, Pax forlag AS, Oslo 1995)

(foto fra side.94 smukt bebygde gaarder, bygningshistorie i Lier, skrevet av Unni Broe og Solrun Skogstad)

Norske tun typer på 1800 - tallet

Alle tunillustrasjoner er gjengivelser
av lignende tegninger i Christensens "Den norske byggeskikken"

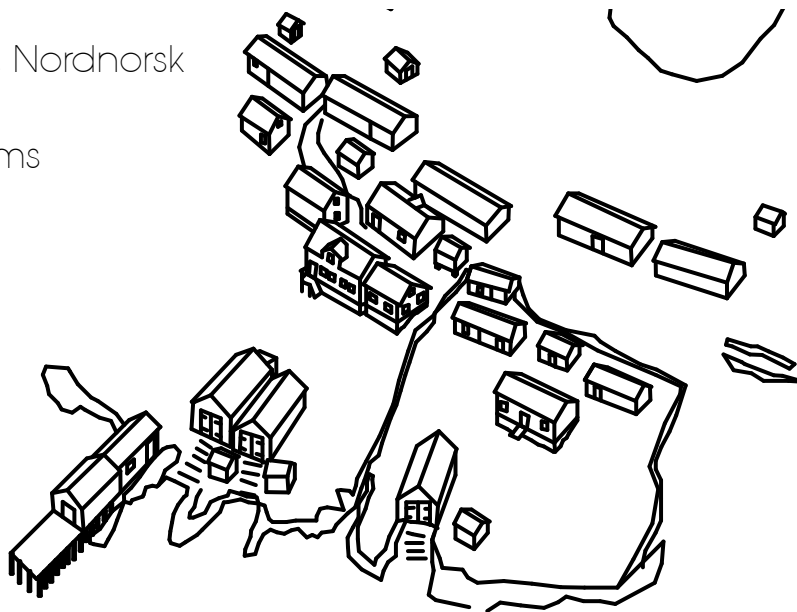
- På 1800 tallet ble de fleste klyngetunene utskiftet. Da hver bruker fikk hver sin eiendom for seg selv, ble husene flyttet ut fra fellesskapet. Dette skjedde samtidig med at bøndene gikk over fra å være leilendinger/leietagere til selveiere.

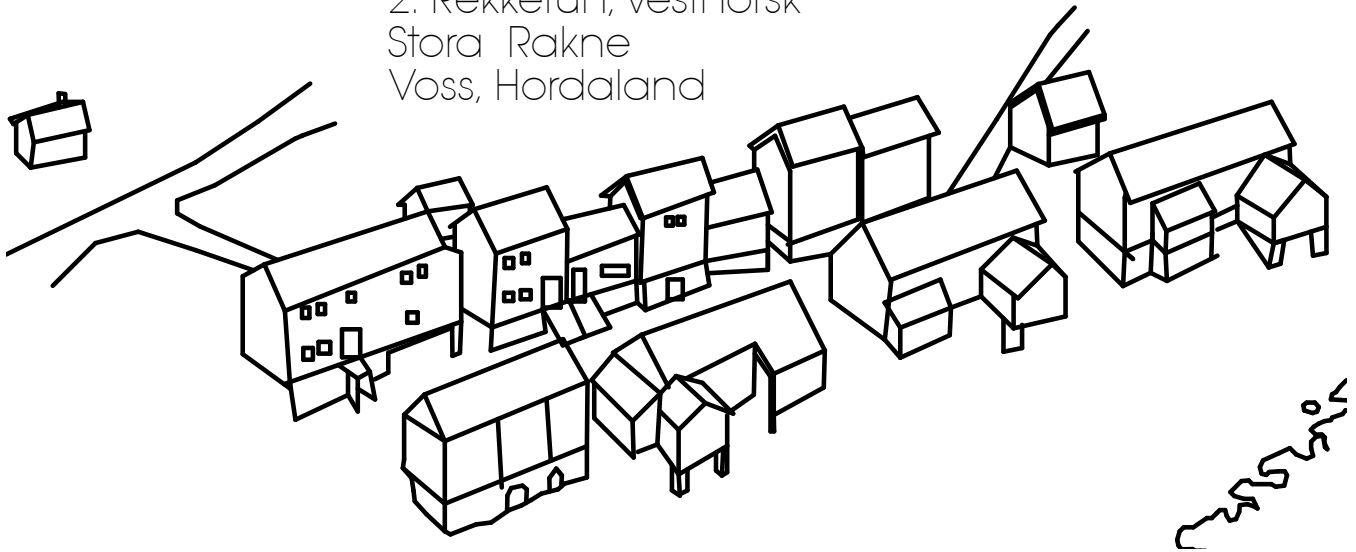
1. Klyngetun, Vestnorsk
Vikertunet
Sandvik, Hordaland

- I et typisk rekketun er innhus og uthus lagt i hver sin rekke. Byggene er plassert på hver sin side av en bygdevei som går gjennom tunet. Innhusene ligger som regel øverst og uthusene nederst av hensyn til gjødselsiget.

2. Rekketun, Nordnorsk Kaldfarnes Torsken, Troms

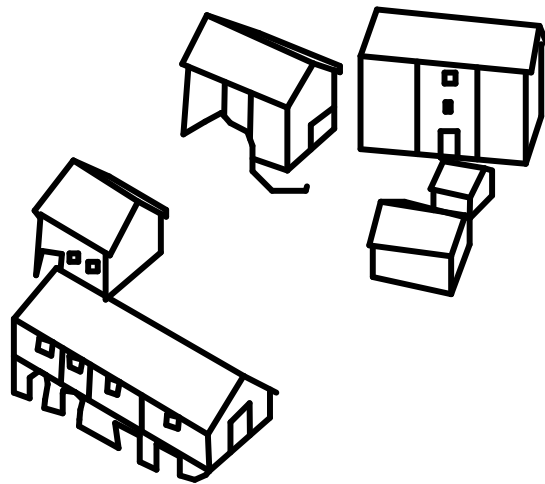

2. Rekketun, vestnorsk
Stora Rakne
Voss, Hordaland

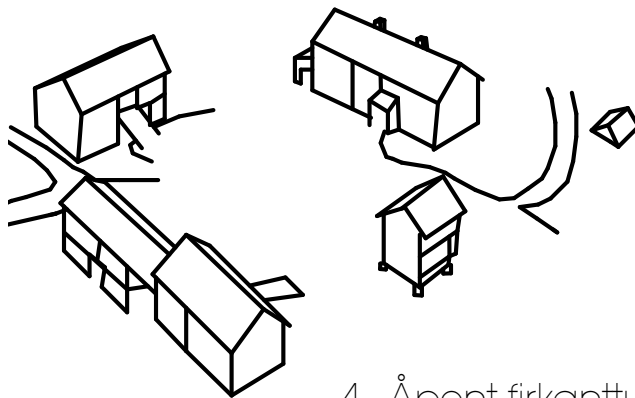

_Her er uthus og innhus gruppert om hvert sitt tun. Et inntun og et uttun. De to tunene er vanligvis skilt fra hverandre med et hus, stabburet eller stallen. Siden stallen var det mest renslige av uthusene var det greit at det lå plassert med inngang mot inntunet men at man samtidig kunne ta ut gjødsel på baksiden ved uttunet. To -tunsbebyggelsen er derfor en form for differensiert tun hvor det skilles mellom hva som oppfattes som skitne og rene aktiviteter.

3. To -tunsanlegg Sygaard Håreldstad Heidal, Oppland

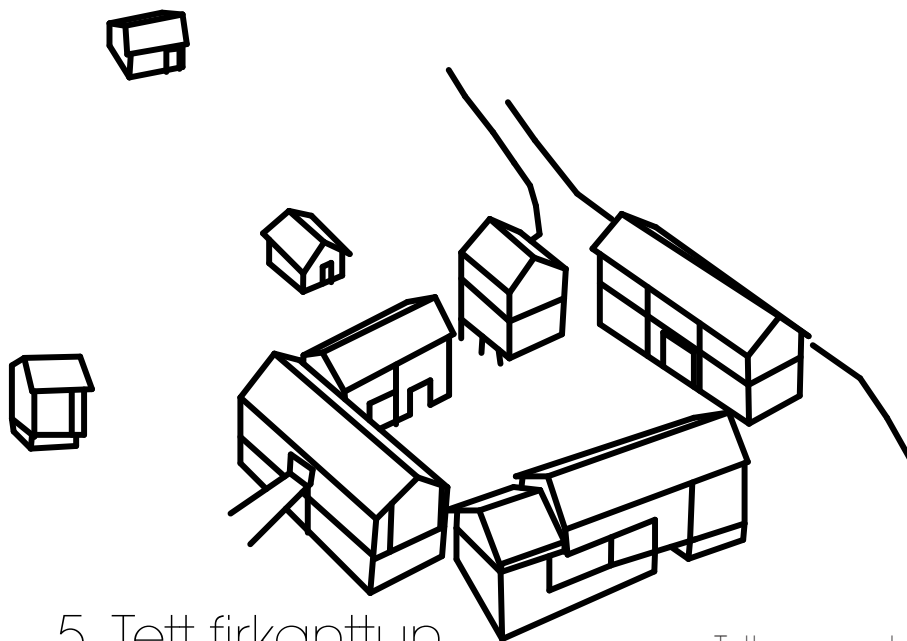

-Det ble etter hvert bygd færre og større hus på Østlandet og i Trøndelag og dette medførte som oftest et mer regelmessig og firkantet tun. Åpent firkanttun var mest vanlig på Østlandet. På det åpne firkanttunet står husene i god avstand omkring en firkantet gårdsplass. Husene kan ofte mangle på en eller to sider, men idealet er firkantet tun.

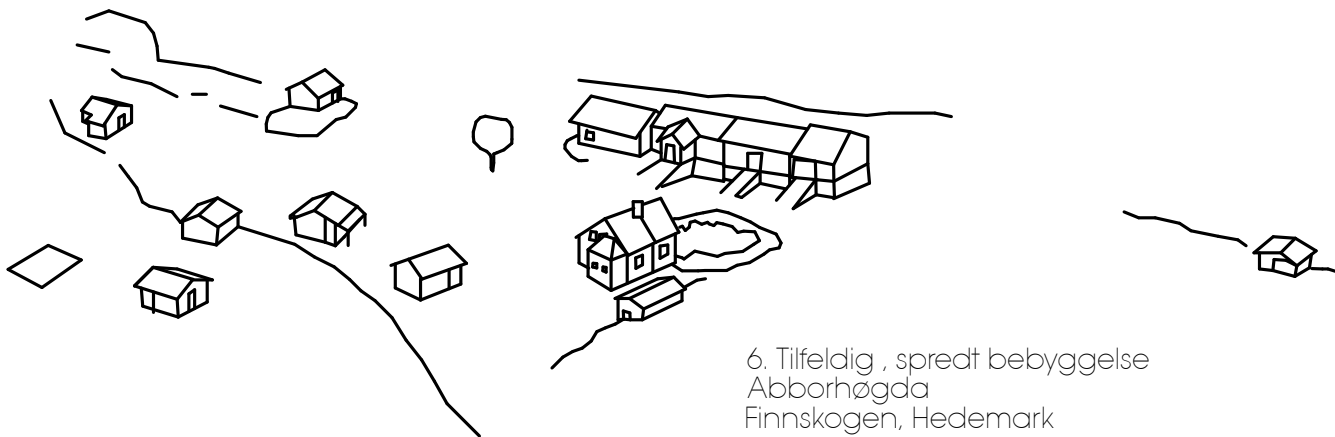
4. Åpent firkanttun
Trandum
Ullensaker, Akershus

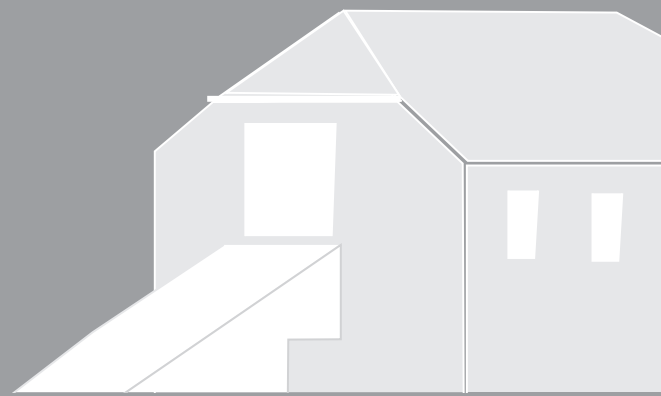
5. Tett firkanttun Lund Meidal, Sør-Trøndelag

_ Tett sammenbygde firkanttun tilhørte først og fremst til Trøndelag. Her er gårdsplassen omgitt av relativt lange og smale, toetasjes hus som danner en tett firkant. Husene til hvert bruk er samlet rundt hvert sitt tun. Men dersom det var flere bruk ble det flere firkanter som lå inntil hverandre og således dannet en tett grend.

6. Tilfeldig , spredt bebyggelse
Abborhøgda
Finnskogen, Hedemark

_ Husene her lå spredt i terrenget uten noen form for struktur. Dette var den mest vanligste byggeformen både i Nord og Sør-Norge. Disse tun typene kan man finne igjen i både Finland og Sverige.
((side 250-259, Christensens, Arne Lie, Den norske byggeskikken, Pax forlag AS, Oslo 1995)

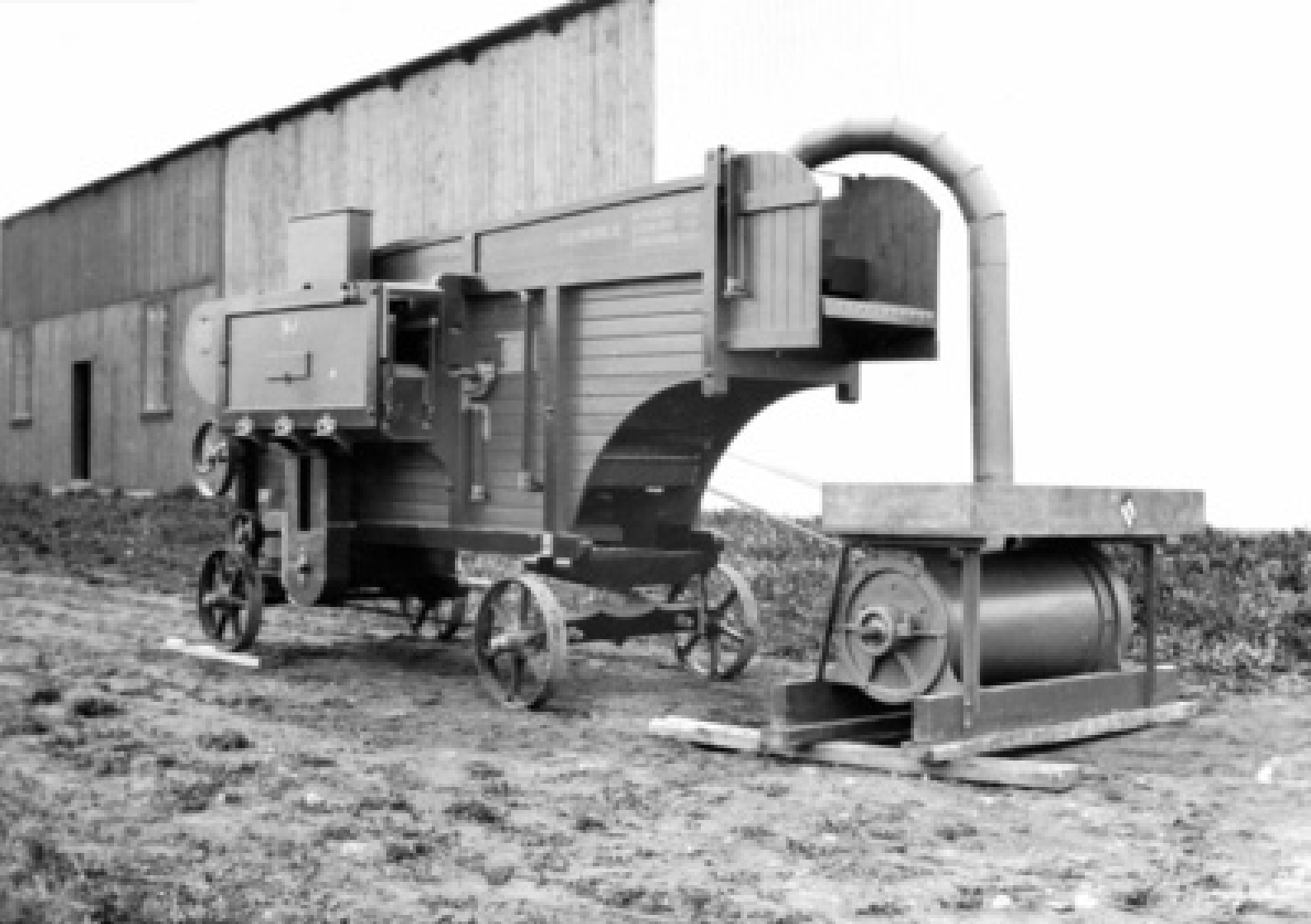

På midten av 1800-tallet var det klart at samfunnet var i stor endring og dette skjedde raskt. Nye markeder vokste frem, da fler folk flyttet inn til byene. Menneskene som tidligere hadde levd selvforsynt av marken begynte også og selge overskuddet de kunne avse. Det begynte å bli såpass stor etterspørsel fra byene at det var fler og fler bønder som begynte å produsere mer for salg. Dermed måtte landbruket legges om, det måtte effektiviseres og rasjonaliseres. Bønder ble nå en del av en større økonomisk helhet. Dette var spesielt tydelig for bønder i østlandsområdet som lå sentralt i forhold til byene. Nå kunne man nå byene så raskt at man kunne levere ferske varer direkte til markedet. I bynære bygder la flere om til produksjon av frukt og bær for direkte leveranse til markedet. (side: 37, 50-55, Risåsen, G. (red.) 2000. Røde låver - alt under et tak. NIKU Temahefte 24. Oslo: Signatur AS)

Arbeidet på landet ble også gjort mye lettere etter innføringen av jordskifteloven av 1821. Den gjorde at bøndene fikk samlet sine jordteiger og fikk dermed større stykker å arbeide med. Alt dette forenklet arbeidet og la til rette for mer bruk av maskiner. Det store hamskiftet representerer tidsrommet da Norge gikk fra førindustrielt samfunn til industrisamfunn.

Her er et eksempel på et gammelt jordskiftekart:
Kilde: <http://www.domstol.no/>.
Jordskiftedomstolene, Norges domstoler

De første nye maskinene kom samtidig med overgangen til et mer markedsrettet landbruk. Den første store maskinen var treskeverket og av dem var det de store dampdrevne treskeverkene som skapte de største endringene. De første treskeverkene hadde liten påvirkning på låvene da fordi de ble plassert i god avstand fra låven av hensyn til brann. Etter hvert som de ble plassert inne i låven ble det utviklet en mer moderne versjon av den tradisjonelle treskelåven med et rom med plass til treskeverket. Andre maskiner som betydde mye for bøndene på 1870-80 tallet, var introduksjonen av slåmaskin og hesterive sammen med forbedrede utgaver av ploger og harver. Nye dyre maskiner og ny redskap krevde mer lagringsplass av en annen type enn de gamle tømmerhusene. Kjørebrulåvene ble alltid planlagt så det ble tatt hensyn til lagringa av maskiner, verktøy og vogner under avlingsrommene. (side: 37, 50-55, Risåsen, G. (red.) 2000. Røde låver - alt under et tak. NIKU Temahefte 24. Oslo: Signatur AS) ,

Utover 1900 tallet kom det fler maskiner og en av dem, som igjen skulle forandre låven og bruken av den, var traktoren og skuretreskeren. Kjørebrulåven ble da mindre egnet, fordi det ble større krav til lagerplass og kjøreareal.

Bilde fra: <http://mr.kulturnett.no/delving>

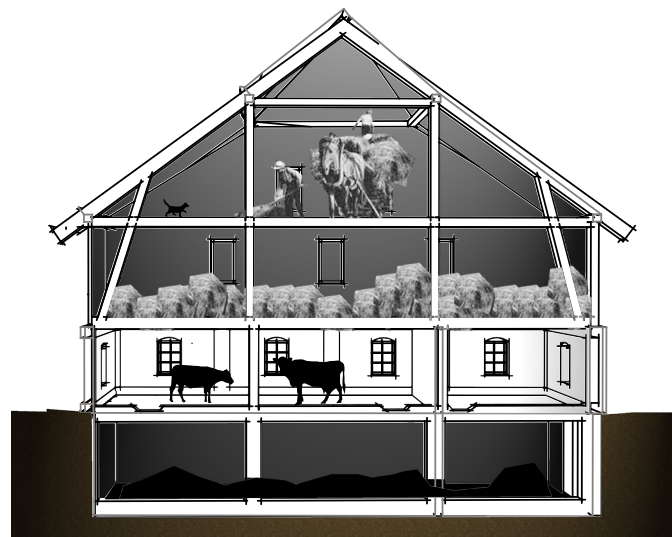

En enhetslåve er en driftsbygning, som har de fleste uthusfunksjonene bygget sammen til et vel-fungerende system, hvor arbeidsparende prosesser har vært viktige for planleggingen. Prinsippet går ut på å bruke tyngdekraften i stedet for muskelkraft ved å:

1. plassere gjødselkjeller under fjøs og stall 2. ha lager for foret i overetasjen og 3. muligheten til kjøring av hest og kjerre gjennom røstet så foret kunne veltes ned i lagerarealene med svært lite arbeidshjelp.

I den eldste tradisjonen med mange små laftede tømmerhus kan man se at det finnes eksempler der den laftede tømmerlåven har bro opp til treskelåven. Andre steder kan man se noen slike låver med stall eller rom for småfe. Enhetslåven kan derfor ikke sies å representere et brudd med tidligere byggeskikk. Den var heller et resultat av en omfattende utvikling av tidligere tendenser. Denne type bygg regnes som et særegent norsk-svensk fenomen fra 1800- 1900 tallet.

Organiseringen av funksjoner var slik at tyngdekraften ble utnyttet ved at foret ble kjørt inn på toppen og gjødsele ble kjørt ut nederst. Dette var resultatet av en langvaring utbyggings og moderniseringsprosess som varte i ca 80 -100 år. Før den fremsto som det man kan kalle en fullt utviklet enhetslåve. (side:25-54, Risåsen, G. (red.) 2000. Røde låver - alt under et tak. NIKU Temahefte 24. Oslo: Signatur AS)

BRISKEBY

RINGERIKS-
VEIEN

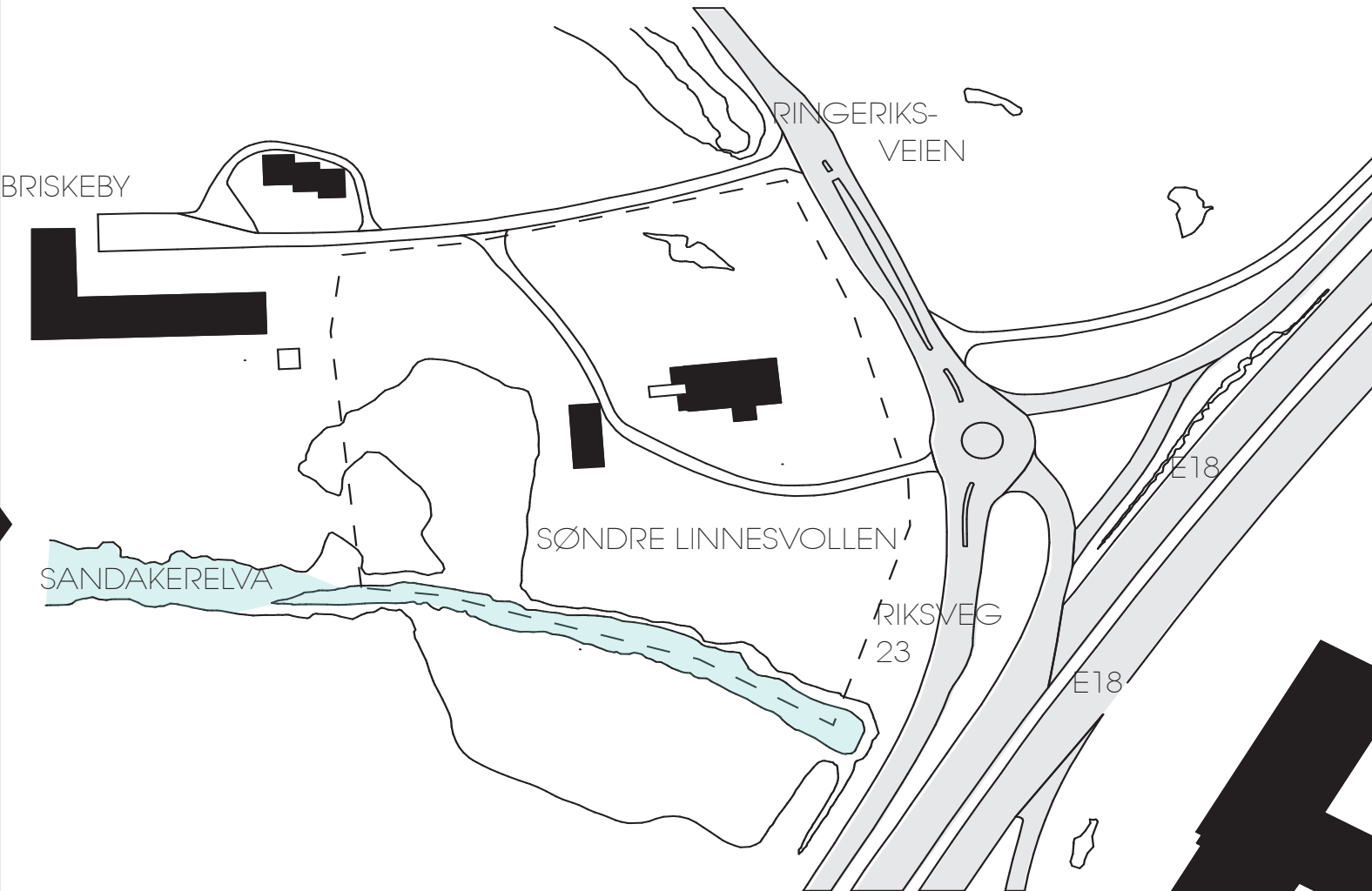
SANDAKERELVA

SØNDRE LINNESVOLLEN

RIKSVEG
/ 23

E18

E18

Flere av gårdene i dette området (elvesletta) ble kjøpt opp av velstående drammensborgere og embetsmenn og det var denne kulturen som kom til å sette preg på området. De bygde nye bygninger preget av bykultur. Hovedbygninger med valm eller pyramidetak, tun formet etter klassisismens idealer, store hageanlegg og alleer kom til å prege kulturlandskapet. De store sveitserlåvene kom tidlig til dette området. Linnesvollen gård er en gård på 90 dekar. Det var opprinnelig et vakkert våningshus i sveitserstil som er revet. Låven på gården ble bygd i 1921 og huset 2 hester, 10 kyr, 5 ungdyr, 2 griser og ti høns. Søndre Linnesvollen gård var en gård som var eid av den velstående familien Aas i Drammen. Den ble gitt i gave til Buskerud fylkeskommunen sammen med Jensvoll gård i år 1900. Med gavene fulgte også John Rasmussen Aass og hustrus legat, stiftet av sønnen kaptein Niels Rasmussen. Legatets formål var å fremme jordbruket og dets bindæringers oppkomst og fremgang i Buskerud fylke. Et formål som hadde store positive og fremtidsrettede konsekvenser for vårt nærmiljø.

“Legatets formål var å fremme jordbruket og dets bindæringers oppkomst og fremgang i Buskerud fylke. Et formål med store positive og fremtidsrettende konsekvenser for vårt nærmiljø. ”

I 1959 ble Søndre Linnesvollen tatt i bruk av Lier husstellskole. Låven ble brukt til ordinær gårdsdrift samtidig som den ble brukt til undervisningen. De som gikk på husstellskolen ble her lært opp i stell av dyr. Det ble etter hvert bygd flere skolebygg på grunnen til gårdsbruket. Linnesvollen ble senere slått sammen med Statens gartnerskole Jensvoll som ble til Lier videregående skole. I dag er det Briskeby skole og kompetansesenter for hørselshemmede som er på Linnesvollen, og den gamle låven er ikke lenger i bruk i sammenheng med skolen.

Bøker_
_ side 91,94,142,
smukt bebygde
gaarder, byg-
ningshistorie i
Lier, skrevet av
Unni Broe og
Solrun Skogstad
_ Bok Norske
gårdsbruk,
Buskerud fylke 1,
skrevet av diplo-
mingeniør Lars
berg, oslo
_ Christensens,
Arne Lie, Den
norske byg-
geskikken, Pax
forlag AS, Oslo
1995

_Risåsen, G.
(red.) 2000.
Røde låver - alt
under et tak.
NIKU Temahefte
24. Oslo:
Signatur AS) ,

Bilder_
_damdrevne
t r e s k v e r k
fra: [http://
mr.kulturnett.
no/delving](http://mr.kulturnett.no/delving)

Websider_
_ Lier
kommune.no

